श्रीगुरुभ्योनमः अथातोकेशवीशिक्षांव्याख्यास्यामः नत्वागणपतिंवेदंपरिभाषांकसूत्रकं उच्यतेकेशवेनेदंवेदाध्यायीसुखाप्तये २ तत्रादोमाध्यंदिनीयवेदपरिभाषायाअंकानांनवानांसूत्राणांमध्येयेनसूत्रेणपदमध्यांत्यवर्णेषुसंज्ञाजायते तद्विनापदादिवर्णेष्वेवसंज्ञाजायते तत्सूत्रं पदादोचपूर्वहल्व्योः हिजोयोच्चारःसंपूर्वयोश्चछंदसिमाध्यंदिनीये पदादोआद्यहल्विहीनयोर्वकारयकारयोःसंपूर्वयोश्चाप्यनयोः क्रमाद्द्वियकारोच्चारःस्याच्छंदसिमाध्यंदिनीये हल् इतिव्यंजनंअस्योदाहरणानि संहितायाःप्रथमाध्यायेप्रथमकंडिकायांवायवइत्यत्रवायवइत्यच्चारः तथैवद्वितीयकंडिकायांवसोःपवित्रमित्यत्रवसोःपवित्रमित्यच्चारः प्रथमर्चि यजमानस्येतियजमानस्येत्यच्चारः द्वितीयर्चि यज्ञपतिरित्यत्रयज्ञपतिरित्यच्चारः कस्त्वायुनक्तीत्यत्रकस्त्वायुनक्तीत्यच्चारः संपूर्वकस्योदाहरणानि संहितायाःप्रथमाध्यायेदेवस्यत्वेत्येकविंशत्यङ्कध्येसंवपामीत्यत्रसंवपामीत्यच्चारः संवर्चसाइत्यत्रसंवर्चसाइत्यच्चारः जनयत्यैत्वासंयौमीत्यत्रसंयौमीत्यत्रसंयौमीत्यच्चारःसंयज्ञपतिरित्यत्रसंयज्ञपतिरित्यच्चारः इत्यादिषुपदादित्वात्संपूर्वत्वाच्च वययोर्द्विवयकारोच्चारानवकारयकारोइत्यादिसर्वत्रज्ञेयं पदादाविति किं आदसकंडिकायांप्रजावतीः अनमीवाः प्रार्प्यतु श्रेष्ठतमायइत्यादिषुवकारयकारयोःपदादित्वाभावान्नद्विवं यकारवकारयोस्तयोरिति आद्यहल्विहीनयो

रिति किं द्वितीयाध्यायेअग्नेवाजजिद्वाजं तृतीयाध्यायेअवस्युवमित्यङ्कध्येश्रेयस्करत्यथानोइत्यनयोर्वकारयकारयोःपदादित्वभावतःद्विवयोच्चारः वाजजित्वाजंत्वाश्रेयस्करत्यथानः एवमुच्चरिजायमानेआद्यहल्विहीनयोरिति वाजयथाइत्यनयोस्तआद्यदकारहल्युक्तत्वान्नद्विवयोच्चारः अग्नेवाजजिद्वाजंत्वाश्रेयस्करत्यथानः एवमेवोच्चारोवकारयकारयोरिति प्रथमसूत्रव्याख्यासंपूर्णा पोच्चारार्थमन्यत्सूत्रंच पदाद्यंतमध्येत्रःहरेफयुग्यस्यश्च पदाद्यंतमध्येत्रःकारहकाररेफैश्चयुक्तस्यश्यस्यषोच्चारणंस्याच्छंदसिमाध्यंदिनीये उदाहरणानि अर्थेनआप्येतिब्राह्मणमध्येप्रथमाइत्येकादशकंडिकायांसामान्यग्निः संहिताद्वितीयाध्यायेपरिधिंइत्यङ्कध्येपणिभिर्गृह्यमानइत्यत्रगृह्यमानइत्यच्चारः द्वेदोसिषेनइतिकंडिकायांतेनमहंद्वेदोभ्यः घृताचीस्थोधुर्य्येतृतीयाध्यायेषुपवाइत्यङ्कध्येमृतीचीर्ध्यतुहर्यत इत्यादिपुत्रःकारहकाररेफयुक्तत्वात् यकारोच्चारोनयकारः इतिद्वितीयसूत्रव्याख्यासंपूर्णा सूत्रद्वयार्थकारिकापि पूर्वहल्व्योःपदादोचवेदसंपूर्योर्वर्द्विपो यस्यहरेफयुक्तस्यश्यः पदाद्यंतमध्येक २ कारिकेति षःस्वष्टमृतेच पदाद्यंतमध्येषकारस्यखकारोच्चारःस्याद्वर्गविनाछंदसिमाध्यंदिनीये उदाहरणानि इरस्वोर्जस्वादित्यत्रखकारोच्चारोनषकारः इत्यादिसर्वत्रज्ञेयं ष्टवर्गविनेतिकिं आद्यत्रुचिश्रेष्ठतमायइत्यत्रष्टवर्गयुक्तत्वात्सकारोच्चार एवनखकारः इत्यादिसर्वत्रज्ञेयं इतितृतीयसूत्रव्याख्यासंपूर्णा हल्व्योर्ध्वरेफस्यसेकारःप्राक् पदाद्यंतमध्येहल्विहीनंशल्यूर्ध्वरेफस्यसेकारःप्रागुच्चारःस्याच्छंदसिमाध्यंदिनीये शल्इतिशषसहज्ञेयाः उदाहरणानि अष्टत्रिंशदध्यायेसप्तदशकंडिकायां अभीमंमहिमादिवइतिदर्शितंइत्यत्रोर्ध्वरेफस्यप्रागेवसेकारोच्चारः दरेशतमिति नतुसोर्ध्वरेफोच्चारः एकोनचत्वारिंशदध्यायेअग्निः २ हृदयेनेत्यङ्कध्येपर्शव्येनेत्यत्रपरेशव्येनेतिपंचमाध्यायेद्वांसाइतिकंडिकायांशतवल्शोविरोहसहस्रवल्शाइत्यत्रापिरलयोःसावर्ण्याद्वस्यापि प्राक्सेकारोच्चारःशतवलेशोविरोहसहस्रवलेशा

इतिनतुल्ययुक्तोच्चारः द्वसोः पवित्रमितिकंडिकायांव्हार्षत अत्रापिग्रावेसेकारोच्चारः व्हारेषीत् षकारस्योदाहरणमेवसकारस्य तत्कथं
ट्णकवर्गीयेचांपरस्यसस्यसमूर्धन्यएवेतिकृत्वा रेफस्तुडणमध्येवर्ततेतर्हि रेफात्सरोयःसकारःसमूर्धन्यएवेतिकृत्वाषकारसकारयोरेकमे
वोदाहरणं संहितायाद्वितीयाध्यायेत्रथमर्चि बर्हिषेत्वाबर्हिरसीत्यनयोः बरंहिषेत्वाबरंहिरसीत्येवमेवोच्चारः ननुसोर्ध्वरेफोच्चारः त्र
योविंशतिमध्यायेकेङ्कतइत्यङ्मध्येएतद्वह्मनुपवल्हासीत्यत्रवलेहासीत्यूच्चारःरलयोःसावर्ण्यात् एवंमाध्यंदिनीयानिज्ञेयानि
हल्विहीनेतिकिं द्वसोःपवित्रमितिकंडिकायांयज्ञपतिर्व्हाएकत्रिंशदध्यायेनाभ्याआसीदंतरिक्षं॥शीर्ष्णोद्यौरित्यत्रहकारषकारयोर्वकारण
कारणेहल्युक्तत्वाद्ध्वरेफयुक्तएवोच्चारोग्रावृसेकारोच्चारइतिशलितिकिं इंषेत्वोर्जेत्वावायवस्थदेवोवःसवितोत्पुनात्वित्यत्रशल्विहीनत्वात्सोध्वरेफएवोच्चारीन
ग्रावेसेकारःइत्यादिसर्वत्रज्ञेयं इतिचतुर्थसूत्रव्याख्यासंपूर्णा एतदर्थेकारिकापि पस्योच्चारःरकारःस्याद्विनाछंदसिस्वके विहल्ला
ल्यूध्वरेफोयःसेकारःग्रावस्तुच्चरेत् कारिकेतिअनुस्वारस्य॥शलिरेफेचपरेह्रस्वाद्दीर्घादीर्घाद्ह्रस्वःसंयोगेगुरुश्च पदायंतमध्येशलि
रेफेचपरेअनुस्वारस्य॥स्याद्ह्रस्वाद्दीर्घादीर्घाद्ह्रस्वसंयोगेचपरेगुरुःस्याच्छंदसिमाध्यंदिनीये उदाहरणानि तृतीयाध्यायेत्रि॥शाध्या
मब्राह्मणेपिसर्व॥षडितिद्वितीयाध्यायेअग्नेगृहपतेकंडिकायांभूयासं॥स्रुगृहपतिः तस्यामेवशत॥हिमाः तृतीयाध्यायेसत्वमग्नइति
कंडिकायांसंप्रजयासं॥रायस्पोषेणेतित्रथमाध्याये पृथिविदेवयजिनिइत्यङ्मध्येपृथिव्या॥शेतनपांशोः द्वादशाध्यायेरुक्पर्णोसीतिकं
डिकायांपञ्चू॥षिनामद्वितीयाध्यायेएषातइत्यङ्मध्येससवा॥संवाजजितं संवर्हिरंक्ता॥हविषा तृतीयाध्यायेउशावामितिकंडिकायां
विषा॥रय्याणां एकविंशतिमध्यायेएषातइतिकंडिकायांहोताक्षत्सुरेतसमृषभमित्यङ्मध्येस्करयासंपञ्च॥श्रियानमासरं अष्टादशाध्या
येआयुर्यज्ञेनेत्यङ्मध्येचक्षुर्यज्ञेनकल्पतां॥श्रोत्रंयज्ञेनकल्पतांएकादशाध्यायेद॥ग्राव्णांमलिम्लून्एकोनविंशतिमध्यायेपुरो

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

व्हामूलीयः पद्ध्मानीयः अंद्ध्यनुसारः अः इतिविसर्जनीयः इतिज्ञेयं पाणिनीयसूत्रेऽपिद्विर्विधायकेभवतः
तथाहि अनच्चि च अचःपरस्परयोर्द्वेवास्तोनच्चि अच्चोरह्याच्चांद्वे अचःपराभ्यांरेफहकाराभ्यांपरस्ययरोर्द्वेवास्तः पाणिनी
यद्विर्वसूत्रद्वयोदाहरणानि प्रथमाध्यायेद्वितीयर्चि पृथिव्यसिमातरिश्वनोधर्मोसिद्विश्वधाअसिद्रुग्मातेइत्यादिज्ञे
यसर्वत्रैव इतिषष्ठसूत्रव्याख्यासंपूर्णा एतदर्थेकारिकार्धमपि पाणिनीयस्यसूत्राभ्यांद्विर्वसर्वत्रकीर्तितं कारिकेति नसोव्यो
श्च पदाद्यंतमध्येवकारयकारयोःसकारस्यद्विर्वनस्याच्छंदसिमाध्यंदिनीये उदाहरणानि द्वितीयाध्यायेद्वितीयर्चिस्तृणा
मित्वासस्थांभुवनपतयेस्वाहा प्रथमाध्याये शर्मास्यवधूतःरक्षः धृष्टिस्यपाग्नेः इत्यादिषुसकारस्यवययोःपरयोर्द्विर्वं
एवंसर्वत्रज्ञेयं इतिसप्तमसूत्रव्याख्यासमाप्ता हल्युतायुतस्योःसेकारश्च पदाद्यंतमध्यहल्युतायुतस्यऋवर्णस्यसेकारोच्चारः
स्याच्छंदसिमाध्यंदिनीये उदाहरणानि कृच्छ्रासीत्यत्रऋच्छासीत्यृच्चारः ऋनेकारः अग्नयेइत्यृङ्मध्येपतसतेस्वाहाइत्य
त्रापित्रेमतेस्वाहेत्यृच्चारः तृतीयाध्याये अयंतेयोनिर्ऋत्वियइत्यत्रेवियइत्यृच्चारः इत्यादिसर्वत्रज्ञेयं इतिअष्टमसूत्रव्या
ख्यासंपूर्णा सूत्रार्थेकारिकापि वययोःपरयोःसस्यद्विर्वनस्यात्छंदसि ऋकारोहल्विसर्गयुक्सेकारश्छंदसिस्मृतः का
रिकेतिह्रस्वंकिंचिद्दीर्घंहल्युतायुताकारेहल्विसर्गयुगवर्णेचनसंहितायांच पदाद्यंतमध्येचह्रस्वस्यकिंचिद्दीर्घोच्चारःस्या
त्यल्युतायुतआकारेहल्विसर्गयुगवर्णेचपरेनस्याद्वाजसनेयसंहितायां अस्योदाहरणानि संहितायाःप्रथमाध्याये प्र
थमर्चि इषेत्वोर्जेत्वावायवस्थदेवोवःइत्यादिषुइकारयकारस्थकारास्ह्रस्वाः अतएषांकिंचिद्दीर्घोच्चारःनतुह्रस्वता स वि
ताअत्रतकारहल्युतआकारोयेतिष्ठति अतःसकारविकारयोर्ह्रस्वेतेवनदीर्घोच्चारः प्रायेणतुपयोःकिंचिदीर्घताश्रे

षुतमाअत्रमकारयुतआकारोयेतिष्ठतिअतष्टतकारयोर्ह्रस्वेतेवयकर्न अत्रयकारस्यकिंचिद्दीर्घत मणआप्याअत्रमकारण
कारयोर्हल्युतआकारोयेस्तिअतःह्रस्वोवेव यध्वमध्वा अत्रध्वस्यकिंचिद्दीर्घताद्वायभागंप्रजावती अत्रयध्वयोरयेहल्युत
आकारोयेस्तिअतोह्रस्वोववस्यकिंचिद्दीर्घता अनमीवाअयक्ष्मासावस्तेनईशतइत्यादिषुरकारनकारअकारनकाराणांकिंचिद्दी
र्घोच्चारः शतमा अत्रहल्युतआकारोयेस्ति अतःशतयोर्ह्रस्वेतेव घशःसोश्नवाअस्मिन्गोपतौस्यातवह्वीः अत्रघकारपकार
तकाराणांकिंचिद्दीर्घता यजमानस्यअत्रमयुतआकारोयेस्तिअतोह्रस्वतायजयोरवशस्यकिंचिद्दीर्घता पशून्याहिअत्रप
कारहिकारयोःकिंचिद्दीर्घोच्चारः द्वितीयाध्याये मित्रायवरुणोत्वोत्तरतः अत्रवकाररुकारयोःकिंचिद्दीर्घता तकाररकार
योर्हल्विसर्गयुगवर्णःअग्नेस्ति अतःह्रस्वेतेवनदीर्घोच्चारः इत्यादिसर्वत्रज्ञेयं इतिनवमसूत्रव्याख्यासंपूर्णा सूत्रार्थेकारि
कापि ह्रस्वदीर्घप्लुतेवर्किंचित्संहितायांपरेनचेत् हल्संयुतायुताकारश्चवर्णोहल्विसर्गयुक् नवानामपिसूत्राणांपण्मिताः
कारिकास्त्विमाः केशवेनकृतास्तास्तस्यैवेदाध्ययनबोधिकाः परिभाषांकसूत्रंचयजुर्वेदसंकारिकं देवविकेशवेनेदंकृतंह्रस्वस्वरा
न्विना ह्रस्वोदात्ता दिक्षिभेदैर्ह्रस्वसंस्वरलक्षणं शिक्षादिभिःषडंगैश्चविज्ञेयंवेदपाठकैः इतिकेशवकृतकारिकाःसमाप्ताः
श्रीमतांरावजीमहाराजानामृत्स्प्रतलिपीकृतोयंग्रंथः॥ शके १८० क्रोधननामाह्भाद्रपदषष्ठ्यांभृगुवासरेकादश्यामन्वयुबाया
प्रविष्टश्च

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017